

Musikforskning idag 2019
Musikforskningskonferens@kultur.gu.se

Call for papers

Peter Berry
070 3411048

Abstract:

Rubrik:

Har Tobias Norlind betytt något för hur vi uppfattar vårt arv av spelmanslåtar?

Studien syftar till att belysa hur Tobias Norlind kan ha påverkat den bild vi idag har av det som vi uppfattar som vårt folkmusikaliska arv. Min studie avser att väcka frågor kring detta och ge spelmannen något att reflektera över och inspireras av i sitt spel. Utforskandet av Norlinds inflytande börjar med en exposé över Norlinds bakgrund som folkmusikforskare och frågan om denna linje i hans verk kanske borde framhävas mer. Sedan följer en studie av Norlinds intresse inom folkmusiken, hans breda ansats som innefattar folklöre i vid bemärkelse och slutligen hans arbete som historiker och analytiker av folkmusik. En viktig del av studien är hur Norlinds uppslag förvaltas av Olof Andersson, redaktören för samlingsverket Svenska låtar. Frågan är hur Andersson påverkas i sitt arbete av Norlinds tonvikt på det äldre folkmusikmaterialet och särskilt spelmansböckerna. Korrespondensen mellan Norlind och Andersson utgör en utgångspunkt. Jag gör en specialstudie av hur materialet från Östergötland utväljs och presenteras i syfte att ställa frågan om de senare delarna av Svenska låtar präglas av ett annorlunda synsätt än det tidigare arbetet under Nils Andersson och studerar särskilt en äldre notbok som ges stort utrymme i Svenska låtar. Därefter undersöks hur publiceringen av Svenska låtar påverkar framväxten av de lokala spelmansrepertoarerna. Avslutningsvis väcks frågan i vilken utsträckning vi spelmän bör låta oss inspireras av rötter i en tidigare musikkultur, främst 1700-talets, det vill säga den tid som Norlind visade stort intresse för.

Musikforskning idag 2019
Föredrag av Peter Berry

Har Tobias Norlind betytt något för hur vi uppfattar vårt arv av spelmanslåtar?

Inledning

[BE CD004, Fem orglar vid Sundet, Gunnar Lindgren spelar på Bjärreds församlings orglar]

Gunnar Lindgren. Organist i Bergakyrka i Bjärred, nyligen avliden, spelade för oss på orgeln i Borgeby kyrka en polonäs av Abraham Hagholt, folkskollärare från Godegård i nordvästra Östergötland, upptecknad av denne man på 1840-talet. Stycket är ursprungligen en fiol-låt. Här har Hans Hellsten arrangerat det för orgel. Det bildar inledningen till mitt föredrag.

Så här sade Olof Andersson, redaktören för folkmusiksamlingen Svenska låtar, i ett radioprogram 1940 – han kunde ha talat om den musik vi nyss hörde:

"En polska sådan som denna, med sin rokokootade, menuettbetonade karaktär, kunde man i slutet av 1700-talet få höra ur ett öppet slottsönster i Östergötland. I många av landskapets slott och herrgårdar utövades som tidsfördriv en livlig musikalisk verksamhet. Man kom tillsammans från näraliggande gods och granngårdar för att göra musik och många av dessa utgjorde verkliga små kulturhärder..."

Vad är det jag sysslar med egentligen har jag frågat mig inför denna konferens? Jag läser gamla brev, det ena efter det andra, i mängd. Jag läser böcker, artiklar på jakt efter något som fäster min uppmärksamhet. Jag läser kursivt. Jag gör urval och känner mig slarvig, men måste ändå ha en metod som passar just nu, med den tid som står till buds. Och det känns otillfredsställande. Så, varför? Söker jag något viktigt, något som har betydelse för mig, för andra?

Jag inbillar mig att det är när jag fattar fiolen, eller nyckelharpan, eller, dragspelet, så kommer känslan av, lusten, att fördjupa mig, hitta nytt. Och jag har kommit till slutsatsen att jag ska leta hos Tobias Norlind, vilket är en tillfällighet i mitt liv, men tillfälligheter och de tillfälliga mötena tror jag på. De leder vidare. Gör livet rikt.

Det finns en linje mellan Tobias Norlind och det stråckdrag jag är i färd med att utföra. Den där spröda, men koncentrerade tonen, som alltid karaktäriserar början. Det är den linjen jag ger mig iväg för att identifiera, här, idag.

Norlinds bakgrund

Vem är denne Norlind? Han beskriver sig i ett brev till redaktör Olof Andersson som en gourmand [brev från Norlind till Olof Andersson 1928 11 15]. Och han är i sanning en allätare som vi får bevis för under dessa dagar i Göteborg. Idag koncentreras uppmärksamheten på vad han betytt för musikvetenskapen. Det jag är mest intresserad av, är de delar som gäller hans engagemang för folklöre och besläktade ämnen. Det är ett huvudspår hos Norlind och vi kan följa det från hans studieår i Tyskland i slutet av 1800-talet till hans död 1947 då han är i färd med att fullborda sin studie *Bilder ur svenska musikens historia*. Här såsom tidigare i Norlinds forskning är ämnet brett upplagt och innehåller förutom den instrumentala folkmusiken, folktrö, dans, visor och allt detta med en sorts encyklopedisk-historisk metod som ger intryck att vara verket av en mycket beläst författare.

Norlinds intresse för folkmusiken

Ämnet för mitt föredrag är det som ligger mig närmast hjärtat, den instrumentala folkmusiken. Även Norlind hade av allt att döma ett starkt intresse för detta. Man kan se det i alla de texter han under hela sitt aktiva forskarliv publicerade om den instrumentala fiolmusiken, och då särskilt polskorna. Han leder polskans historia tillbaka till medeltiden och följer den genom renässans och barock till 1800-talets början, där hans historiska intresse slutar. Särskilt 1700-talet verkar vara en kär tillflyktstid. Norlind funderar kring de olika polsketyperna och hur de enligt hans mening utvecklas. Han skaffar sig ett omfattande referensbibliotek med excerpter av spelmanslåtar från denna tid och han skriver vid något tillfälle att det är hans avsikt att ge ut dessa i en kommenterad upplaga. Så synd att det inte blev fallet (och excerptsamlingen förefaller ha förkommit). Det hedrar Norlind, menar jag, att han tar avstånd från det han kallar "polskagalenskapen" [brev från Norlind till Olof Andersson 1928 10 30], polskan som symbol för det ursvenska, en inriktning som framträder hos andra polskesamlare som hos Nils Andersson, ideologen bakom samlingsverket Svenska låtar och dess redaktör till 1921, när Olof Andersson fortsätter arbetet tills dess verket är fullbordat 1940.

Hur Norlinds uppslag förvaltas av Olof Andersson

Olof Anderssons bakgrund skiljer sig markant från Norlinds. Andersson är inte akademiker och tillhör en annan värld, en annan kultur, som står spelmanstraditionen och det folkliga uttrycket för spelmanskulturen nära. Han spelar fiol, har lätt att få kontakt med spelmän som till synes beredvilligt delar med sig av sina repertoarer. Han är nyfiken på såväl låtar, spelsätt som anekdoterna kring människorna och traditionerna han möter. Andersson gör uppteckningar efter spelmän och korsar Sverige i alla väderstreck, med några viktiga undantag. Längst i norr är fångsten mager eftersom man bestämt att där finns just inget att hämta och att det som eventuellt finns kan lämnas i andras händer. Andersson sliter i helg och söcken med resor, insamling av data i form av intervjuer och uppteckningar och allt praktiskt arbete som har med publiceringen av Svenska låtar att göra. Det är i detta sammanhang han får mer att göra med Tobias Norlind som tillhör den s k Folkmusikkommissionen, som är Svenska låtars huvudman. Norlind lägger sig inte i Anderssons arbete särskilt mycket med undantag av några memoranda i början av 20-talet som inte får någon betydelse i längden. Det är när Andersson i slutet av 1920-talet arbetar med hälsingesamlingen som kontakten med Norlind etableras på ett nytt sätt. Andersson känner att Norlinds sakkunskap behövs för att värdera de samlingar av spelmansböcker det nu blev aktuellt att ta ställning till, om de skulle ingå i Svenska låtar och efter vilka principer. Jag har skrivit om detta i vår bok [håll upp]. Från att ha hanterat färskvaror, uppteckningar i närtid, blev Andersson tvungen att ta på sig historiska glasögon, och i detta skede komma att knyta en fastare, ja rent av vänskaplig, åtminstone tidvis, relation med Norlind. I korrespondensen mellan dessa två finns många tecken på en gryende förståelse eller rentav intimitet vilket många som studerat Anderssons arbete kanske har svårt att tro på.

En specialstudie av materialet från Östergötland

Jag har studerat hur Andersson gick till väga i sitt arbete med en annan av landskapsdelarna som jag känner väl, Östergötland del 1-2, för att se hur tonvikten på det äldre materialet och spelmansböckerna manifesterade sig i Svenska låtar. Det är slående hur en stor del av det redovisade materialet från Östergötland, nära hälften, kommer från en och samma spelmansbok som härrör från 1840-talet men som avspeglar en betydligt äldre repertoar, ofta påminnande om spelmanslåtar som upptecknats i notböcker från 1700-talets mitt och framåt i samma århundrade. Det handlar om notboken efter folkskolläraren Abraham Hagholm i Godegård i nordvästra Östergötland. Av den äldre spelmansmusiken i östgötahäftena kan också, förutom Hagholm, nämnas familjen Styrländer i flera generationer. Efter att Andersson avslutat arbetet med Svenska låtar blir han under sina återstående år som anställd på Musikmuseet verksam med att sammanställa ett register över varianter på spelmanslåtar. I detta register hittar man flera historiska belegg för låtarna i Hagholms notbok, även från källor som av någon anledning inte användes i Svenska låtar.

Hur påverkar då publiceringen av Svenska låtar framväxten av de lokala spelmansrepertoarerna?

Karin Eriksson har i sin studie av grundandet av Hallands spelmansförbund och framväxten av den etablerade halländska spelmansrepertoaren fastlagt att publiceringen av låtar i Svenska låtar haft stor betydelse, om än inte helt dominerande. Jag har ställt mig frågan om den östgötska erfarenheten kan vara likartad, om det historiskt präglade urvalet i Svenska låtars östgötadelar har påverkat den senare spelmansrepertoaren. Ett sätt att försöka uppskatta detta är att studera vilken musik som premierats av Östgötlands spelmansförbund i deras notutgivning. Resultatet av en sådan studie är tydligt: nästan allt material i de notsamlingar av östgötalåtar som ges ut under 1960- och 1980-talen härstammar från Svenska låtar. Nothäftet med låtar efter Styrländer och Julius Bagge, de senare också med en påfallande karaktär av 1700-talets noterade spelmansmusik, har även de publicerats

av nämnda spelmansförbund. Kan det tyda på att man i alla fall i Östgötarepertoaren har odlat en repertoar med tydlig historisk hemvist, och ibland ett arv från 1700-talet.

Jag kommer till slut till frågan: I vilken utsträckning man som spelmän bör låta sig inspireras av rötter i en tidigare musikkultur, främst 1700-talets

Olof Andersson, beskriven i Svenska folkdansringens tidskrift Hembygden som en "folkmusikens väktare", var aktiv i många olika sammanhang där han gjorde sina preferenser kända, till exempel på turnéer med Ernst Norlind, i radioprogram med musikillustrationer (arrangemang av folkmusik för två fioler och alt uppförda oftast med konstmusikerna Kjellström och Schönning), och i en lång rad artiklar i Hembygden (framför allt under 1940-talet). Jag tror mig kunna se det historiska draget i alla dessa sammanhang. Han var särskilt intresserad av musiken från Hälsingland där han menade att det fanns ett tydligt samband mellan äldre och nyare musikutövning. Men frågan är om Andersson uppfattade den historiska förankringen av spelmansmusiken mer än som ett slags romantiskt ideal. I de arrangemang han själv gör, det finns ett flertal, genljuder musiken av ideal från 1800-talet när spelmansmusiken skulle göras salongsfärdig, vilket när det till exempel gäller Sveriges radio, är normen fram till tidigt 1950-tal. När Andersson vid denna tid lämnar offentligheten är hans tid på sätt och vis ute. Jan Ling sammanfattar detta, utan att nämna Anderssons namn, i en artikel i Hembygden 1963 där han kritiserar det konstmusikaliska uppförandet av spelmansmusik och skriver följande om de första upptecknarna och deras efterföljare: "De rytmiska och tonala egenheter som med all säkerhet kännetecknade dåtidens allmogemusik försvann helt och det kan även vara svårt att avgöra hur mycket av melodin som går tillbaka på upptecknarens och redaktörens 'egna' förbättringar."

I vår bok om Tobias Norlind ställer jag frågan om vilken samlad karaktär som befästs genom Norlinds och Anderssons arbete med folkmusik, särskilt med avseende på *Svenska låtar*. Vad har jag nu kommit fram till för svar, som gäller arvet som åtminstone i vissa delar kan sägas ha förmedlats från Norlind av Andersson, och som jag kan tillämpa i min tolkning av låtrepertoaren? Vad gör jag med arvet när jag sätter stråken till strängen? Jag tänker så här: om det nu är så att jag har att göra med ett material med färg och smak av 1700-tal, varför inte tillämpa lite av den tidens spelsätt och attityd till spel? Jag tänker på det som ofta slarvigt beskrivs som en barockstil, ett diskutabelt begrepp. Men, jag har ändå letat efter ledtrådar och inspiration här, t ex i den utmärkta Barockboken som utkom 1985: att spela med övre delen av stråken, gärna lyfta stråken, INTE spela legato, vara känslig för sambandet med konstmusik och vara observant på gränssättning, acceptera amatörkulturen, med en tonvikt på goda, inspirerade musikaliska människor.

När Andersson i ett brev till sin mecenat Hjalmar Wijk vid ett tillfälle nämner Tobias Norlind i samband med en upptäckt av en gammal skånsk spelmansbiografi använder han ett målande uttryck för att beskriva Norlinds väntade reaktion: "det kommer att vattnas i munnen på Norlind." För att sammanfatta: Andersson serverade gourmanden Norlind så det vattnades i munnen på honom. Så kan man beskriva hur arvet från Norlind hamnade hos Andersson, och som så småningom genom hans förmedling kom i våra munnar.

Jag avslutar med ännu ett exempel från Abraham Haghholms samling, som jag anser präglas av musik från särskilt det senare 1700-talet. Solister är Sten Askling och Larry Lundgren. Inspelningen gjordes på Medevi brunn 1990.

[ForMuLär CD 1, Musikhögskolan i Malmö 2012]